

FUND & FORSKNING

Tinnis – et handelscentrum i det østlige Delta

I det østlige Delta, små 7 km sydvest for Port Said, på en ø i Manzala-søen, lå handelscentret Tinnis. I 1998 begyndte *The Tell Tinnis Project* så småt at undersøge, hvad der var tilbage på stedet, men det var først i 2004, da *Fondation Max van Berchem* trådte ind, at en egentlig survey på stedet blev mulig.

Tinnis var et af sin tids rigeste håndværkscentre i Mellemøsten. Johannes Cassianus (360-435), der besøgte stedet i 400-tallet, var den første, der omtalte Tinnis og kommenterede dens beliggenhed udenfor lands lov og ret. Ikke desto mindre var øen en driftig handelspost. Dertil var den et selvstændigt bispedømme og et vigtigt kristent center. I 642 stod et slag ved Tinnis i forbindelse med den arabiske erobring af Ægypten. Herefter begyndte diverse industrielle aktiviteter for alvor at blomstre i byen, først og fremmest tekstilproduktion. Det nye regime kontrollerede væverierne, der blev hårdt beskattet: stoffer fra Tinnis solgtes dyrt, og visse typer var indvævet med guldtråd. Men det gik efterhånden tilbage for tekstilindustrien, dels pga de høje priser, dels pga usikre tider. Byen blev angrebet adskillige gange i det 11. og 12. årh., og i 1227 beordrede sultan al-Malik al-Kamil byen evakueret. Efter at byen var forladt, blev bymuren og citadellet ødelagt for at forhindre korsfarerne i at kunne bruge dem. Ikke desto mindre fortsatte byen som handelsplads indtil

det 15. årh. Siden har lokale gravet efter brugbart byggemateriale. Efterfølgende sørgede de fugtige og salte omstændigheder for, at det engang så blomstrende Tinnis i dag ligner en grusbunke på en grusmark. Og vandstanden i Lake Manzala er steget, så at resterne af bymuren, der omgiver et areal på ca. 93 ha, visse steder ligger under vand, mens hele øen er omgivet af rørsump.

I 2004 udførtes en grundig survey bla. ved hjælp af GPS-udstyr, der kunne plotte fundene ind med centimeters nøjagtighed. Mere end 10.000 punkter noteredes. Det kort, der kom ud af undersøgelserne, kastede lys over byens struktur: bymuren havde haft hesteskoformede tårne [formentlig åbne tårne uden bagvæg] med ca. 35 meters afstand. Desuden er der spor af porte. I det nordvestlige hjørne af området er der rester af en havne-sejlrende med et befæstet tårn, og andre kanaler fører ind i byen fra vest og syd. Fra udgravninger i 1978 (Egyptian Antiquities Service) har man desuden kendskab til et antal cisterner til opsamling af drikkevand. Da byen var omgivet af brakvand, var den ganske afhængig af Nilens oversvømmelse, der for en tid gjorde Manzala-søens vand drikkeligt. Derfor cisternerne til resten af årets vandforbrug.

Da Tinnis som sagt stort set er én stor grusbunke uden synlige arkæologiske rester på overfladen, er man tyet til på 5,5 ha at benytte et *Geoscan Research FM256 fluxgate gradiometer*. Skønt Tinnis' ujævne overflade ikke er ideel til geofysiske undersøgelser, kunne man dog genkende adskillige konstruktioner såsom kajanlæg, en bro over de førømtalte kanaler m.m. Desuden af-

slørede gradiometrien, at bymuren er en dobbelt konstruktion med mindre forbindelsesmure samt bygninger langs indersiden.

Blandt løsfundene er rester af en skiferpalet og en knækket flintekniv, der kan være forhistoriske. Ellers består fundene fra romersk og islamisk tid af glaseret keramik og importeret porcelænsagtigt gods, der har overlevet i de fugtige omgivelser.

Alison Gascoigne, *Bulletin de Fondation Max van Berchem* (Genève), 18. dec. 2004, s.1-3.

Forhistorisk Saïs

Under ledelse af P. Wilson har Durham Universitet/EES udgravet et område fra forhistorisk tid omkring Saïs. Stedet består af tre lag tæt pakket med potteskår, flint og ben. Det ældste lag daterer sig til middel til sen neolitikum, formentlig samtidig med Ursicht I-fasen i Merimde Beni Salame (ca. 4000 f.Kr.). Det var fortrinsvis et fiskersamfund, og fundene bestod bla. af brændte fiskeben, en harpun af ben og krukker med fiskebensdekoration. Næstældste lag er fra sen neolitikum (ca. 3800 f.Kr. og formentlig samtidig med den øvreægyptiske Badari-kultur) og indeholdt tveæggede flinteknive, flinteflækker fra kornsegl og to pilespidser med hul base. Sidste lag er samtidig med Buto-Maadi fasen og består af en beboelsesplatform af ler, kasseret keramik og flintaffald. Hele området er blevet jævnet i den saïtiske periode til fordel for et stort sandfundament til en monumentalbygning. Denne er siden blevet fuldstændig fjernet, og kun fundamentgrøfter er tilbage.

Nile Currents, *Kmt* 16/4, 2005, s. 8.

Heliopolis

Under overskriften ”Stort soltempel dukket op under markedsplads i Cairo” bragte aviserne den 27. februar en rapport, der spændte forventningerne højt. De faktiske oplysninger var dog ret sparsomme og drejede sig om fundet af tre større statuefragmenter. På Zahi Hawass’ hjemmeside www.guardians.net/hawass kan man nu hente mere. Ramesses II havde adskillige projekter i gang i Heliopolis, der kendes fra teksterne, men beliggenheden af dem har hidtil ikke kunnet præciseres. I marts blev der fundet rester af en pylon med hans navn på, og vest herfor fremdrog man kornmagasiner og ovne til amuletfremstilling. Det mest iøjnefaldende var dog et 5 t tungt statuehovede og et andet af lyserød granit på 2 t samt en statue af en konge iført det præstelige leopardskind. Han bærer Ramses IIs navn, men statuen formodes at være overtaget fra en konge fra Mellemste Rige. Markedspladsen Suq el-Khamis bliver flyttet for at udgravningerne kan fortsætte. Det bliver interessant at følge, da Heliopolis var en af de allervigtigste byer gennem stort set hele den ægyptiske oldtid og samtidig den, der udover sin stående obelisk fra Mellemste Rige er den mest raserede og ud-

plyndrede. Andre obelisker, der engang prydede templet for Ra-Atum i Heliopolis knejser nu i Rom, London og New York, og mange museer rummer statuer og andre bygningselementer fra byen. (LM)

Abusir

Mens de lagde sidste hånd på Intis grav i Abusir, har tjekkerne under ledelse af drs. Vacala og Barta fundet en arkaisk grav, der engang var dækket af en mastaba af lersten. Graven har været genbrugt i det 26. dynasti og senere som begravelse for hellige dyr, mestendels okser men også enkelte får. Adgangen til de underjordiske dele af den oprindelige grav går gennem en lang skakt ned til et U-formet kammer, hvorfra der er adgang til flere rum. Ved siden af gravkammeret findes en brønd, der stadig er vandførende. Hvorvidt disse underjordiske dele af graven skal repræsentere en bolig komplet med brønd, eller den skal ses som en allusion til Osiriskulten, er endnu uklart. Nile Currents, *Kmt* 16/4, 2005, s. 9.

Gurna

Under fortsat arbejde i den koptiske eremitbolig i grav 1152 i Gurna har T. Gorecki fundet tre bøger. To af dem er

læderindbundne papyrus-codex’er med henholdsvis 140 og 100 ark. Den ene er en Pseudo-Basilios’ Regel*, den anden er en Lovprisning (*enkomion*) af St. Pisenhios. Disse bøger er dateret til det 7. og 8. århundrede og er de ældst kendte udgaver af de pågældende skrifter. Det tredje manuskript består af flere løse pergamentark skrevet med forskellige håndskrifter og lagt mellem træplader. De er endnu ikke identificeret. Nile Currents, *Kmt* 16/4, 2005, s. 10.

* dvs at det er en Regel (*kanon*) skrevet i en stil *som om* det var Basilios, der havde skrevet den.

Luxor – og det ægyptiske svar på ”den jyske motorvejslobby”

Den nye guvernør i Luxor synes konstant at ville trænge sig ind på de historiske monumenter. Først var det udvidelsen af en ny vej nær Karnak-templet. Senest drejer det sig om en lignende udvidelse af vejen, der passerer Memnon-kolosserne. Zahi Hawass og andre ledende embedsmænd fra SCA har været i konstante forhandlinger med guvernøren for at forhindre denne mulige ødelæggelse af nogle af Ægyptens mest markante monumenter.

Nile Currents, *Kmt* 17/1, 2006, s. 10.

KV 63

I foråret 2006 kom der flere interessante nyheder om opdagelser i Ægypten. En af dem angik en grav i Kongernes Dal, der nu har fået betegnelsen KV 63. Det er en skaktgrav, der ligger ganske tæt ved Tutankhamons grav (KV 62) i et område lige udenfor Amenmesses grav (KV 10), hvor University of Memphis, Tennessee, under ledelse af Otto Schaden havde arbejdet i mange år. SCA havde i 2005 bedt ham om at

Kiste i KV 63.
Fra *Kmt* 17/2,
2006, s. 30.

rydde lidt op i nærheden. Det udekorede kammer viste sig at indeholde fem mumieformede kister (en af dem i barnestørrelse) samt 28 forrådskar, hvoraf nogle skulle indeholde papyrusfragmenter. At dømme efter de publicerede fotografier er der ikke tale om kongelige genstande, men alt i lige præcis det område er af åbenlys interesse. Udover den første rapport, ikke uventet formidlet under stor mediebevågenhed af rigsantikvaren Zahi Hawass d. 10. februar, og nogle bemærkninger på internettet af OS, var der stille om sagen, indtil flere detaljer kom frem i populære tidsskrifter. Det ser nu ud som om kammeret var et balsameringsdepot, hvor forskellige effekter fra før og under begravelsen blev anbragt. Fire af kisterne rummede forskellig keramik, linned og balsameringsmateriale. De fem af forråds-krukkerne, der indtil nu er undersøgt, indeholdt natron, harpiks, keramik, træ, bandager, segl, perler og forskellige plante- og knoglerester. (LM)
Se *Current World Archaeology* 16, April 2006, s. 6-8; *Kmt* 17/2, 2006, s. 28-32. www.kv-63.com

Øvreægypten – grave og petroglyf-fer i el-Hosh

I el-Hosh på vestbredden ca. 30 km syd for Edfu fandt et belgisk-ægyptisk udgravningshold under ledelse af D. Huyge i 2004 en intakt kvindegrav (alder 35-40 år) fra Naqada II (3650-3300), der bla. indeholdt en superb krukke dekoreret med skibe, mennesker og

flugle (flamingoer eller strudse)*. Dette fund gav håb om en hel gravplads fra denne periode. Men den efterfølgende udgravning af et areal på 400 m² helt ned til grundfjeldet viste sig resultatløs. Lidt vest for denne grav fandt de dog endnu en intakt grav (kvinde, 25-35 år), men fra Mellemste Rige. Ingen andre MR-grave er tidligere blevet fundet i området.

Rekognosceringen efter helleristninger fortsætter, stadig koncentreret om området Abu Tanqurah Bahari syd for Gebel Yussef. Petroglyfferne (helleristningerne) består af adskillige afbildninger af kvæg i en stil der minder om "franco-cantabrisk Lascaux-stil**", som er helt forskellig fra de stiliserede afbildninger af kvæg fra "klassisk" prædynamisk tid fra 4. årtusind f.Kr. På grundlag af patinering og forvitring er disse kvægbilleder ældre end det meste andet fundet i området. Huyge sammenligner dem med tilsvarende kvægafbildninger fundet ved Gebel Silsile i beg. af 60'erne. Flere af petroglyfferne er ristet hen over endnu ældre billeder, måske steatopygiske, antropomorfe figurer (menneskefigurer med enorme bagdele). Der er registreret mindst 35 indristede figurer, hovedsagelig af okser og mennesker, dertil rektangler, en giraf og et underligt dyr, der enten kan være en flagermus eller en mantarokke [hvordan finder dog en mantarokke vej til Nildalen?]. Disse helleristninger er forsøgsvis dateret til sen palæolitikum (sen pleistocæn/istid ca. 16.000-15.000

f.Kr.) og må udgøre de ældste grafiske frembringelser i den ægyptiske Nildal. Nile Currents, *Kmt* 17/1, 2006, s. 11.

* Se *Papyrus* 04/2 s. 48 m. reference til *Kmt* 15/3, 2004, s.8-9.

** Efter Lascaux-hulen i Frankrig, berømt for sine hulemalerier.

Siamesiske tvillinger?

Man har længe og altid diskuteret billederne i Niankhkhnum og Khnumhoteps grav fra Gamle Rige, og hvad forholdet var mellem de to mænd, der begge bar titlen "kongens chefmanicurist". I graven bliver de vist omfavnende hinanden, holdende hånd og "gnide-næse-kysse". Den generelle konsensus blandt ægyptologer går på, at de to mænd er brødre – ja, måske enæggede tvillinger. I de seneste år er der dog opstået den teori, at de er homoseksuelle, omend referencer til homoseksualitet i Ægypten er yderst sparsomme. Allersenest, på en kongres, *Sex and Gender in Ancient Egypt*, i Swansea, Wales, 19-20 dec. 2005, har David O'Connor lanceret den teori, at Niankhkhnum og Khnumhotep er siamesiske tvillinger! O'Connor siger (til NY Times 20. dec. 2005), at afbildningerne af den måde, de to mænd holder hånd eller omfavner hinanden, minder om fotografierne af Eng og Chang, de "første" siamesiske tvillinger, der blev født i Siam (nuv. Thailand) i 1811. For the Record, *Kmt* 17/1, 2006, s.15 (ref. af artikel i New York Times 20 dec. 2005).

Museer

Imhotep-museum

Den længe ventede officielle åbning af **Imhotep Museum** ved indgangen til det arkæologiske område i Sakkara fandt sted i april måned. Museet, som har været 3 år undervejs med et budget på LE 20 millioner, hylder Imhotep, der var bygmester for trinpyramiden og senere på grund af sin visdom fik guddommelig status, men rummer desuden fund fra britiske, franske og ægyptiske udgravninger i området. Efter en introduktionsvideo på 15 min. går man ind i Galleri 1, hvor man i (mindst) 4 måneder frem kan se en statuebase med Imhoteps navn, udlånt af Cairo-museet. At Imhotep fik en statue rejst i kongens pyramidekompleks fortæller mere end mange ord om hans status. Galleri 2 viser særlige fund fra det forløbne århundrede, bla. lægeinstrumenterne fra Qars grav og fund fra graven tilhørende Aperel, visir under Amenhotpe III. Galleri 3 præsenterer stilen i kunsten fra Sakkara. Galleri 4, der er det største, viser elementer af arkitekturen i trinpyramidekomplekset fra søjler til kakler. Galleri 5 giver et indtryk af en typisk grav fra området, og Galleri 6 hylder Imhoteps kollega, Jean-Philippe Lauer, der tilbragte hele sit liv med at give trinpyramidekomplekset den form, det har i dag, inden han døde i 2000 næsten 100 år gammel. Her kan man bla. se Lauers hat, som han altid bar, når han vandrede rundt i området. Nok omtalte Zahi Hawass under åbningen museet som det første "site museum" af sin art i Ægypten (mange andre er på tegnebordet), men det var dog schweitzerne, der var først ude med konceptet i museet i Merenptahs dødetempel i Luxor.

(LM fra *Politiken* 14. maj 2006 og *Al-Ahram Weekly* 20. - 27. april 2006). Foreløbig omtale har ligget på www.guardians.net/hawass – forventes opdateret. I skrivende stund ligger der en fylldig rapport fra åbningen på www.weekly.ahram.org.eg/2006/791/eg3htm

Lauer 1987. Foto LM.

Oriental Institute

The Oriental Institute (OI) åbnede d. 25. februar 2006 to nye gallerier: **The Robert F. Picken Family Nubian Gallery** og **The Marshall and Doris Holleb Family Exhibits Gallery**. Førstnævnte indeholder den første permanente nubiske udstilling i OI og giver mulighed for at udstille en af de få nubiske samlinger af oldsager i USA*. Sidstnævnte er bestemt til vandrende særudstillinger og skal bla. først lægge rum til en udstilling med Harry Burtons fotografier fra opdagelsen af Tutankhamons grav. Herefter traditionelle klædedragter fra Palæstina, og derpå tidlige, europæiske kort over det Osmanniske Imperium. Disse to gallerier er de sidste, der åbnes efter den gennemgribende omorganisering af museet, der begyndte i april 1996.

Geoff Emberling, *OI News and Notes*, 188, 2006, s.1.

*De to andre store samlinger af nubiske oldsager i USA findes i Museum of Fine Arts, Boston og i University of Pennsylvania Museum of Anthropology and Archaeology.

** Geoff Emberling var tilknyttet Carsten Niebuhr Institutet 1996-97.

Det Koptiske Museum i Cairo

Kort efter den koptiske jul, d. 7. januar, genåbnede det **Koptiske Museum**. Den gamle og den nye fløj er blevet forbundet, og nyt udstillings-design skulle

Glyptoteket

Den 27. juni 2006 vil Glyptoteket atter have slået dørene op for deres ægyptiske udstilling. Det er de samme genstande, men rummenes farver er ændret tilbage til, hvad de oprindeligt var. Det store skulpturrum er blevet nilgrønt og rotunden okkergul. Det er spændende at observere, hvordan baggrunden påvirker genstandenes egen farve. Det var fint tidligere, men det er endnu bedre nu! Husk også at besøge den fornemme og meget udførlige nyopstilling om og omkring etruskerne, som var den egentlige årsag til, at mange ting blev pakket ned – men også at vi fik den fine, midlertidige udstilling af genstandene fra el-Amarna.

yderligere forbinde de to fløje. Genstandene har fået nye montrere og bedre belysning og skiltning. Desuden har man oprettet et formidlingscenter for børn. Endelig er der planer om at åbne biblioteket for forskere. Et nyt selskab, *The Friends of the Coptic Museum*, er blevet grundlagt (samtidig med et tilsvarende for – og i samarbejde med – det Islamiske Musum). Nile Currents, *Kmt* 17/1, 2006, s. 8.

Rosette

Et nyt museum i Rosette skal belyse regionens osmanniske historie. En undtagelse vil være en kopi af Rosettestenen fra British Museum. Nile Currents, *Kmt* 17/1, 2006, s. 8.

Ny Amarnaudstilling

Amarna: Ancient Egypt's Place in the Sun. University of Pennsylvania Museum i Philadelphia afholder i perioden 12. november 2006 og til oktober 2007 en udstilling af egne genstande fra Amarna-tiden. Se www.museum.upenn.edu/new/exhibits

Vidste De at....

- der er bygget flere pyramider i Nubien end i Ægypten.
- nubierne var fabelagtige bueskytter.
- nubiske konger regerede Ægypten i små hundrede år [760-664].
- nubiske dronninger havde selvstændig magt. [Aida er jo også en dame af format]
- der i den sydlige Nildal lever mennesker, der stadig taler det nubiske sprog.

OI News & Notes, 188, 2006, s.3.

Gode citater

Det siges, at da Sir Max Mallowan spurgte Agatha Christie, om det generede hende, at han brugte sin tid med at grave døde mennesker op, svarede hun: "Aldeles ikke. Jeg elsker lig og kadvare!" Mallowan har selv citeret Christie for at sige, at "en arkæolog er den bedste mand en kvinde kan få; jo ældre hun bliver, jo mere interesserer han sig for hende." Hun har imidlertid aldrig vedkendt sig at have sagt dette.

Agatha Christie mødte arkæologen Max Mallowan i Ur i 1928, og mindre end tre år senere var de gift. Hun tilbragte herefter hvert år 3-4 måneder på Mallowans udgravninger, hvor hun udover at skrive (*Appointment with Death* og *Murder in Mesopotamia*) også vaskede potteskår.

Norma Dever, *They also dug! Archaeologists' Wives and their Stories, Near Eastern Archaeology* 67/3, 2004, s.162-173, især s. 163.

Kleopatra mindedes

"Til foråret vil man i Ægypten fejre 2000-året for kærlighedshistorien mellem den romerske general Marcus Antonius og den ægyptiske dronning Kleopatra. Kleopatra skal mindes ved en række teaterforestillinger i Alexandria og Cairo. Paa Nilen vil man arrangere en fest som for 2000 aar siden, da dronningen og hendes romerske elsker i dronningens galaj sejlede paa floden. Desuden vil man holde parader med

flere hundrede romerske stridsvogne, som er købt billigt hos den amerikanske filminstruktør Cecil B. de Mille, der brugte dem i filmen *De ti bud* (fra 1956 AL). Information, den 26. april 1956." Sakset fra *Information* 26.04.06

Nu kan det da snart ikke ... ?

Den 2. februar 2005* bragte *The Post Standard* (Syracuse, NY) et billede af en chokoladefigur, der mest lignede en MR-konge, med undertitlen "Tut, Tut". Den var sat til salg i Seoul, Sydkorea, til den nette sum af 990 US-dollars. Prisen skyldes nok den diamant, der prydede kongens venstre brystvorte...! For the Record, *Kmt*, 16/4, 2005, s.13. **Kmt* undskylder, at denne oplysning kommer så sent, fordi der var andre mere relevante sager at referere i tidligere numre ... [det tror vi gerne ...]

Og mens vi er ved det søde...

Samme avis (*The Post Standard*) havde d. 16/2 2005* en artikel om faraonisk slik. Ifølge forfatteren, Al Sicherman, nød de kongelige en slik bestående af honning tyknet med saften fra rødderne af planten *Althea officinalis* [engl. *marshmallow*, dansk *læggestokrose*. Plantens ægyptiske navn kendes ikke; se L. Manniche, *An Ancient Egyptian Herbal*, s.73. Synd at *Radisernes* Far er død: det ville ellers have været rigtig kært at se Nuser og Woodstock & co. sidde omkring lejrbalet og riste skumfiduser iført nemes...]

For the Record, *Kmt*, 16/4, 2005, s.13.

* se ovenfor

NYTTIGE NET-ADRESSER

www.oriental.cam.ac.uk/FramingPlots/ Information og abstracts fra konferencen *Framing Plots: The Grammar of Ancient Near Eastern Narratives* holdt 16.-17. dec. 2005 i Institute of Archaeology UCL, London
Egyptian Archaeology 28, 2006, s. 11

BØGER KORT

Bertha Porter & Rosalind L. B. Moss, *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphical Texts, Reliefs and Paintings* (vol. IV Lower and Middle Egypt; vol. V Upper Egypt), Griffith Institute, 2005. £ 30 for hver, soft cover. Første gang publiceret i hhv. 1934 og 1937 og *out of print* i adskillige år. For the Record, *Kmt* 16/4, 2005, s.11.

Bent Haller, *Thots Bog. Fortællingen om Osiris*. 318 s. 299 kr. Aschehoug. (anmeldt af Damian Arguimbau i *Weekend Avisen* dec. 2005.)

Naguib Mahfouz, *Akhmaton*. Oversat fra engelsk og med forord af Marianne Madelung. 177 s. 199 kr. (anmeldt af Mette Winge i *Politiken*, 25. feb. 2006.)

Den i forrige nummer af *Papyrus* omtalte Middelægyptiske version af Beatrice Potters *Peter Kanin* kan købes i Ny Carlsberg Glyptoteks boghandel for 75 gode danske kroner (AL).

I løbet af 2006 udkommer Brenda Moons længe ventede Amelia Edwards-biografi, udgivet, selvfølgelig, på Egypt Exploration Society's forlag. *Egyptian Archaeology* 28, 2006, s. 2.